Hrvati su*

kulturni 41% // ispolitizirani 31% //
gostoljubivi 27% // radišni 25% //
ratoborni 20% // distancirani 18% //
miroljubivi 8% // lijeni 7% //

Građani Bosne i Hercegovine misle da su Hrvati: kulturni 62%//
gostoljubivi 45%// radišni 29%// ispolitizirani 27%//
Građani Crne Gore misle da su Hrvati: kulturni 46%//
radišni 22%// genocidni 22%// ispolitizirani 21%//
Građani Makedonije misle da su Hrvati: kulturni 72%//
gostoljubivi 40%// radišni 34%// distancirani 23%//
Građani Slovenije misle da su Hrvati: ispolitizirani 59%//
ljubomorni 34%// lijeni 29%// radišni 19%//
gostoljubivi 17%//
Građani Srbije misle da su Hrvati: genocidni 37%//
ratoborni 36%// ispolitizirani 32%//
kulturni 21%// distancirani 21%//

AUTOR DR. SC. | BOŽO SKOKO

* Kako bismo dublje istražili stereotipe koji se vežu uz Hrvate u pojedinim zemljama, 16 godina nakon raspada Jugoslavije, proveli smo istraživanje na uzorku od 5100 ispitanika "od Vardara pa do Triglava"

Što o nama misle naši susjedi Srbi, Crnogorci, Slovenci, Bosanci i Makedonci? Kako percipiraju prosječnog Hrvata i kakve stereotipe vezuju uz hrvatski narod? Jesmo li u njihovim očima uistinu regionalni lider, kulturan i napredan narod ili nas doživljavaju kao lošije i slabije od sebe? Jesmo li nakon svih ratnih događanja na prostorima bivše Jugoslavije postali pobjednici ili negativci? Zapravo, koliko su se ta poimanja promijenila od onih prijeratnih ili povijesnih? Kako bismo odgovorili na ta i slična pitanja pokušali smo "iskopati" relevantna znanstvena istraživanja.

Vrlo je malo novijih radova koji se bave međusobnom percepcijom država na prostoru nekadašnje Jugoslavije, pa tako i imidžem Hrvatske u susjednim zemljama. Značajniji broj istraživanja starijeg je datuma, a odnosi se na istraživanja etničke distance i stereotipa.

Iako je teza o drevnoj etničkoj mržnji među narodima bivše Jugoslavije vrlo popularna u interpretacijama raspada Jugoslavije i krvavog rata koji je uslijedio, mnoga starija istraživanja etničke distance pokazuju kako je ta teza prilično pojednostavljena i neutemeljena. Hrvatski politolog na privremenom radu u Skandinaviji dr. Dejan Jović tvrdi kako bi ozbiljan povjesničar teško mogao naći dovoljno dokaza za tu tezu, čak i kad se radi o Srbima i Hrvatima, a kamoli ostalim parovima jugoslavenskih naroda. U prilog tome govori i istraživanje o socijalnoj distanci, koje je proveo Dragomir Pantić među radničkom populacijom u Jugoslaviji 1987. Istraživanje pokazuje da je, primjerice, jedino prema

29,00%

slovenskih ispitanika misli da su Hrvati lijeni

19,00%

smatra nas radišnima...

17,00%

... gostoljubivima

28,74%

Srba najčešće percipira Hrvate kao nacionaliste, podle (20,87%), hladne (19,69%), dvolične (16,93%), ali i kulturne (15,75%).

28,57%

Bošnjaka najčešće Hrvate vide kao dvolične, podle (27,92%), lukave (26,62%), nacionaliste (24,03%) i neiskrene (22,73%). Prvi pozitivni atribut je kulturni (8,44%).

Stereotipi posljednjih desetljeća uzimaju sve više maha jer ljudi imaju sve manje vremena pa su skloni pojednostavljivanjima i svrstavanjima

Albancima ta distanca bila značajna. Od ostalih naroda Slovenci su pokazivali najveću distancu prema drugima, posebno prema Muslimanima. U svim ostalim slučajevima (čak i kod Slovenaca u odnosu na druge narode), više od 50 posto ispitanika izjavilo je kako ne bi bio nikakav problem da se vjenčaju s osobom druge nacionalnosti. Najznačajnije je, pritom, da je postotak onih koji su izražavali takav stav kod Hrvata i Srba u odnosu jednih prema drugima bio izrazito visok. U tom uzorku je, 72 posto Hrvata izjavilo da im ne bi bio problem vjenčati se sa Srpkinjom, a 74 posto Srba ne bi imalo problem vjenčati se s Hrvaticom.

HRVATI BOŠNJACIMA DVOLIČNI

Od poratnih istraživanja stereotipa izdvaja se istraživanje Nebojše Petrovića, koji je 2002. godine istraživao mogućnosti pomirenja između Srba, Hrvata i Bošnjaka.

Prema rezultatima tog istraživanja Srbi i Hrvati jedni druge vide gotovo identično i ta je slika donekle, ali ne pretjerano, negativna. Bošnjaci u sličnoj nijansi vide i Hrvate, dok Hrvati Bošnjake vide nešto manje negativno, gotovo na granici neutralnosti. Opći stereotipi su najnegativniji između Srba i Bošnjaka, a posebno je negativna slika Srba u očima Bošnjaka.

Prema tom istraživanju Srbi najčešće percipiraju Hrvate kao nacionaliste (28,74%), podle (20,87%), hladne (19,69%), dvolične (16,93%), ali i kulturne (15,75%). Istodobno Srbi Bošnjake vide kao religiozne (42,13%), fanatične (27,17%), fundamentaliste (19,29%) i nazadne (17,72%). Nakon niza negativnih karakteristika Bošnjaka, kao prva pozitivna dolazi gostoljubivost koju spominje 9,45% srpskih ispitanika. Među prvih pet karakteristika Bošnjaka nitko od srbijanskih ispitanika nije spomenuo sljedeće atribute: napredni, liberalni i kulturni. Bošnjaci najčešće percipiraju Srbe kao okrutne (33,77%), ratoborne (29,14%), nacionaliste (25,97%), nasilne i agresivne (po 25,32%). Prva pozitivna karakteristika je: ponositi, koju je spomenulo 7,14% bošnjačkih ispitanika. Čak 29,87% bošnjačkih ispitanika kao prvu karakteristiku Srba navodi okrutnost. Sve ostale odlike mnogo su rjeđe. Prva sljedeća je ratoborni (8,44%) pa neiskreni (5,19%).

Bošnjački ispitanici najčešće vide Hrvate kao dvolične (28,57%), podle (27,92%), lukave (26,62%), nacionaliste (24,03%) i neiskrene (22,73%). Prvi pozitivni atribut je kulturni (8,44%). Kao prva odlika Hrvata najčešće je spominjan atribut neiskreni (15,58%).

SRBI OKRUTNI

Bošnjaci religiozni

Hrvatski ispitanici najčešće percipiraju Srbe kao ratoborne (29,14%), nacionaliste (21,14%), agresivne (20,00%) i domoljubne (16,00%).

Hrvati najčešće vide Bošnjake kao religiozne (33,71%), a odmah potom kao gostoljubive (22,86%) pa kao konzervativne (20,57%), duhovite (17,14%), tradicionaliste (15,43%) i vesele (14,86%).

Promatrajući konkretne negativne stereotipe, možemo uočiti snažan utjecaj društvene svakodnevice i svih elemenata koji je ispunjavaju, poput medija, izjava političara i uopće dominantnog sustava uvjerenja koji postoji u svakome od tih društava, a koji je dobrim dijelom još uvijek onaj koji je formiran tijekom oružanih sukoba u prvoj polovici proteklog desetljeća.

Zanimljivo je da nijedna karakteristika koja se pripisuje Hrvatima nije nadmoćno zasjela nad ostalima, kod oba naroda istodobno, odnosno nema nijedne karakteristike koju je istaknulo više od 30% bošnjačkih i srpskih ispitanika, kao što je to slučaj kod stereotipa koji se pripisuju Srbima (okrutni) ili Bošnjacima (religiozni) kod ostala dva naroda. Također je zanimljivo da Srbi i Bošnjaci posjeduju konsenzus oko najpozitivnije karakteristike koju pripisuju Hrvatima, tj. da su "kulturni".

Hrvati ispolitizirani, lijeni, hladni? Otkud takve predrasude?

Stereotipi i predrasude najjednostavnije se ruše osobnim iskustvom, odnosno međusobnim susretima, poznanstvima i putovanjima...

HRVATI SU KULTURNI I ISPOLITIZIRANI

Kako bismo dublje istražili stereotipe koji se vežu uz Hrvate u pojedinim zemljama, 16 godina nakon raspada Jugoslavije, proveli smo istraživanje na uzorku od 5100 ispitanika "od Vardara pa do Triglava". Ispitanicima smo ponudili listu stereotipa koji su se u prethodnim istraživanjima značajnije pojavljivali. Na taj smo način dobili najnoviji pogled na stereotipe o Hrvatima, to više što su (koliko nam je poznato) prvi put istraživani stereotipi o Hrvatima u Makedoniji i Crnoj Gori uopće, te u Bosni i Hercegovini i Sloveniji, na tolikom uzorku.

Rang ljestvica stereotipa na razini cijele bivše Jugoslavije kaže kako su Hrvati: kulturni (41%), ispolitizirani (31%), gostoljubivi (27%), radišni (25%), ratoborni (20%) i distancirani (18%). Najmanje su lijeni (7%) i miroljubivi (8%).

Građani Bosne i Hercegovine misle da su Hrvati: kulturni (62%), gostoljubivi (45%), radišni (29%) i ispolitizirani (27%).

Građani Crne Gore misle da su Hrvati: kulturni (46%), radišni (22%), genocidni (22%) i ispolitizirani (21%).

Građani Makedonije misle da su Hrvati: kulturni (72%), gostoljubivi (40%), radišni (34%) i distancirani (23%).

Građani Slovenije misle da su Hrvati: ispolitizirani (59%), ljubomorni (34%) i lijeni (29%). Najpozitivnije karakteristike Hrvata kod Slovenaca su: radišni (19%) i gostoljubivi (17%).

Građani Srbije misle da su Hrvati: genocidni (37%), ratoborni (36%), ispolitizirani (32%) te kulturni (21%) i distancirani (21%).

I ovo istraživanje je dobrim dijelom potvrdilo prethodna istraživanja stereotipa u kojima ispitanici kao najpozitivniju karakteristiku Hrvata navode da su kulturni. To u značajnijem postotku misle gotovo svi narodi na prostoru bivše Jugoslavije, osim Slovenaca (tek 7%). Hrvatska ispolitiziranost prisutna je u javnom mnijenju svih država, iznad 15%. Hrvatima svi susjedi, osim Slovenaca, u značajnijoj mjeri pripisuju i distanciranost (18%). Za-

Od poratnih istraživanja stereotipa izdvaja se istraživanje Nebojše Petrovića, koji je 2002. istraživao mogućnosti pomirenja između Srba, Hrvata i Bošnjaka

Stereotipi kao moćno oružje

O njihovoj snazi govori i to što se prenose s koljena na koljeno

Cuba i Fidel Castro: stereotip negativnog

Ako ste pratili ciklus filmova Jamesa Bonda, snimljen proteklih desetljeća, onda ste mogli uočiti tko su kroz povijest - iz američke i britanske perspektive - bili glavni negativci u svijetu i kako ih se percipiralo na Zapadu, bilo da je riječ o SSSR-u, Kubi, Koreji ili Kini. A kad stereotipi zažive na filmu, onda s pravom možemo reći da su se prilično ukorijenili u narodu. Stereotipi nas prate već stoljećima i prenose se često s koljena na koljeno, no posljednjih desetljeća uzimaju sve više maha jer ljudi imaju sve manje vremena za racionalne prosudbe pa su skloni pribjegavati pojednostavljivanjima i svrstavanjima. To im olakšava funkcioniranje i snalaženje u sve kompleksnijem svijetu te im ujedno pomaže u postavljanju odnosa između sebe i drugih. Stereotipe nameću mediji, knjige, ali i društvo u kojem živimo, odnosno krug prijatelje u kojem se krećemo...
Svakodnevno u razgovorima koristimo stereotipe, a s druge strane i sami smo žrtve tih stereotipa. Međutim, oni su se toliko uvriježili u našoj komunikaciji i našem načinu razmišljanja da ih gotovo i ne zamjećujemo. Postalo nam je normalno da su Škoti škrti, da su Francuzi ljubitelji dobre hrane, da su Japanci točni, da su Crnogorci lijeni, a da Rusi vole votku. Britanski političar Geoffrey Owen svojedobno je izjavio: "Sanjao sam Europu u kojoj Englezi kuhaju, Nijemci vode ljubav, Talijani rade, Francuzi sastavljaju zajedničku povijest, Švicarci pišu poeziju, a u ime svih njih Grci vode diplomaciju. Strašnijeg sna još nisam sanjao!" Ta zgodna pošalica o ujedinjenoj Europi izvrstan je primjer stereotipa, koji pojedinim narodima ne priznaje drugačije uloge osim onih na koje smo stoljećima naviknuli. Slaven Letica pokušao je projicirati kakve bi rezultate dobili kada bi u Europi zaista proveli anketu o pojedinim narodima i asocijacijama koje bude u glavama ispitanika. On drži kako bi za Engleze većina ljudi spomenula osjećaj za humor i konzervativizam, za Nijemce radinost i disciplinu, možda krutost, za Talijane osjećaj za ljepotu i emotivnost, a za Poljake pobožnost i hrabrost.
U svome djelu Public Opinion, koje danas već spada u klasiku, Walter Lippmann opisao je stereotip kao pojednostavljenu šablonu koja nam pomaže da, na temelju naše kulturne formacije, nađemo smisao u svijetu oko nas. On je tvrdio kako stereotip ispunjava naše predrasude tako što daje jasnoću i sklad našem dinamičnom i kaotičnom svakodnevnom iskustvu. Prema njemu, stereotipi su uređena, manje više konzistentna slika svijeta, kojoj su prilagođene naše navike, naši ukusi, naše sposobnosti, naše radosti i naše nade. Oni možda nisu potpuna slika svijeta, no oni su slika nekog mogućeg svijeta na koji smo adaptirani. U tom svijetu ljudi i stvari imaju sasvim određena mjesta i postupaju na određeni način. Kako stereotipi funkcioniraju u svakodnevnom životu, možda ponajbolje govori činjenica da o većini stvari imamo predodžbu i prije nego ih upoznamo ili iskusimo. Čak kad ih i upoznamo, te naše predodžbe često "uskrsavaju" i preplavljuju svježe viđenje starim predodžbama. A neki se stereotipi generacijama prenose da se pričinjaju poput biološke činjenice. Protiv njih se izrazito teško boriti i zahtijevaju prilično umješnu komunikaciju te mnogo vremena. U svakom slučaju, stereotip može biti prilično moćno oružje, posebice ako se smisleno lansira i dugoročno "podgrijava".

nimljivo je kako svi narodi, izuzevši Slovence, u značajnijoj mjeri smatraju kako su Hrvati radišni. Jedino su slovenski ispitanici visoko rangirali činjenicu (29%) da su Hrvati lijeni. Kako su Hrvati genocidni u značajnoj mjeri, tvrde jedino srbijanski i crnogorski ispitanici, i to je očito posljedica rata. Zanimljivo je da ispitanici u Vojvodini manje vjeruju kako su Hrvati genocidni (28%) nego ispitanici u središnjoj Srbiji (43%). Također ispitanici u Vojvodini u većoj mjeri smatraju kako su Hrvati kulturni (27%) nego ispitanici u središnjoj Srbiji (18%) te kako su manje distancirani (13%) nego ispitanici u Beogradu (38%). Hrvatska miroljubivost nije dobila značajniju potporu, ali ratobornost (bez pozitivnog ili negativnog predznaka) pojavljuje se u mišljenjima ispitanika u svim državama, iznad 10%. Zanimljivo je da Slovenci, koji Hrvate smatraju ispolitiziranima i ljubomornima, ne smatraju ih ratobornima. Pragmatičnost, koju su srpski intelektualci stoljećima pripisivali Hrvatima, u značajnijoj se mjeri pojavljuje jedino kod slovenskih (11%) i crnogorskih (9%) ispitanika.

OSOBNIM ISKUSTVOM PROTIV PREDRASUDA

Očito je kako su neki stereotipi na prostorima bivše Jugoslavije prisutni stoljećima. Međutim, činjenica je da stereotipi dobivaju na važnosti uvijek uoči i tijekom ratnih sukoba, pa s pravom možemo reći kako su neki od novijih stereotipa očito iskovani u posljednjim ratovima na prostoru nekadašnje zajedničke države. Zato će trebati dosta vremena da jedni druge razuvjerimo da smo drugačiji od one slike koju su formirale predrasude i stereotipi. Stereotipi se najjednostavnije ruše osobnim iskustvom, odnosno međusobnim susretima, poznanstvima i putovanjima… No, iako se može činiti drugačijim, tek relativno malen broj građana bivših jugoslavenskih republika putuje u susjedne zemlje. To se posebice odnosi na naše istočne susjede, od kojih je tek manji dio imao priliku doživjeti poslijeratnu Hrvatsku.

10,00%

minimum ispitanika u svim državama koji doživljava Hrvate kao ratoboran narod